

O strašidlech a bytostech z pohádek a pověstí

Dagmar
Šottnerová

BEZHLAVÁ STRAŠIDLA

Strašidla bez hlavy nebo s hlavou v podpaží se objevovala v pověstech po celých Čechách, ale nejvíc se jich procházelo nebo prohánělo pravděpodobně v Praze.

Kde se vzala a proč byla bezhlavá? Zcela určitě všechna o hlavu přišla nějakým způsobem a z nějakých důvodů. Zpravidla zřejmě na popravišti rukou kata. A protože v minulosti byly popravy věcí veřejnou, na něž se chodily dívat spousty zvědavců, jistě některým neušlo, že se již bezhlavé tělo tu a tam ve smrtelných křečích pohnulo. Mohl to být popud k šíření různých legend o nebožtících bez hlavy, kteří obživli coby strašidla.

Většinou tato zjevení vypadala tak, jak ve chvíli skonu, to znamená, že měla lidskou postavu, v případě bezhlavého zvířete samozřejmě zvířecí (např. pes, drak, kůň apod.). Byla zpravidla oblečena tak, jak chodila za živa. Někdy však se u nich vyskytovaly prvky zvyšující jejich strašidelnost, jako například průsvitnost těla, plameny šlehající z krku, velký hlomoz, ohnivý kůň či kočár, který je provázel apod. Všechny tyto přízraky se zjevovaly výhradně za temných nocí, zpravidla o půlnoci.

BEZHLAVÝ JEZDEC

Bezhlavých jezdců se vyskytovalo ve starých pověstech docela dost. Většinou to byli majitelé různých hradů a zámků, kteří pykali za své hříchy během života.

Jeden z mnoha byl dle pověsti duch bývalého majitele hradu Rabštejn Huberta, který se neblaze proslavil svým špatným charakterem. Měl pověst krutého a bezcitného člověka. Chtěl si vzít za ženu dceru chudého zemana, ale ta ho odmítla. Když se po čase provdala za jiného, Hubert nevěstu unesl a uvěznil na svém hradě ve věži. Při pokusu o útěk se s dívkou utřhl provaz, po kterém lezla, a ona se zabila. Její manžel Huberta proklel, počkal si na něj a uškl mu hlavu. Od té doby majitel hradu strašil okolí jízdami na koni s hlavou v podpaží.

Za svou krutost byl rovněž proklet a potrestán bývalý pán hradu Ralsko, prý ho popravili husité po dobytí hradu. Jako bezhlavý jezdec sedával na kozlíku kočáru taženého zpěněnými černými vraníky s planoucíma očima, kterým z úst šlehaly plameny.

Bezhlavé jezdce či rytíře má hodně jiných lokalit v Čechách i na Moravě.

BEZHLAVÝ ŠVÉD

Toto strašidlo bylo možné zahlédnout v Praze v Nerudově ulici. Byl to přízrak švédského vojáka, který loupil v kostelích. Malostranští měšťané ho lapili, sebrali mu vak s lupem a uťali mu hlavu. Tělo sice pohřbili na hřbitově, ale za své špatné skutky Švéd pykal tak, že vsedal na svého koně a s prázdným vakem a hlavou v ruce vyjžděl do okolních ulic a strašil.

BEZHLAVÝ TEMPLÁŘ

Duch bezhlavého templáře jezdil na krásném bílém koni v Praze na Starém Městě. Tento rytíř se dle pověsti zamiloval do dívky Juliany, ale byl příliš nerozhodný, aby jí své city vyjevil. Dívka si mezitím vzala za muže jiného.

HEJKAL

Bylo to lesní strašidlo, nazývané také hejhálek, hýkal, hejkadlo, hýkadlo, hejkač nebo hýkač. Jméno dostalo podle děsivého volání, které vydávalo. Někde se mu také říkalo divý muž nebo lesní duch.

Hejkal měl podobu muže, který byl pokrytý srstí nebo mechem a na hlavě nosil kytici kapradin. Mohl na sebe brát ale i jiná vzezření, třeba velkého ptáka s mohutnými křídly. Býval viděn jako zvíře s koňskou hlavou a tenkýma nožkama nebo jako podivná shrbená nestvůra podobná opici, porostlá černou srstí, s tlamou plnou ostrých zubů. Měl obrovskou sílu.

Hejkal byl samotářský, hlídal si své lesní teritorium, ve kterém žil široko daleko sám, jen zřídka mohl mít ženu – hejkalku (hejhalici). Často se o něm říkalo, že se rád houpal na stromech, tleskal a nahlas se smál.

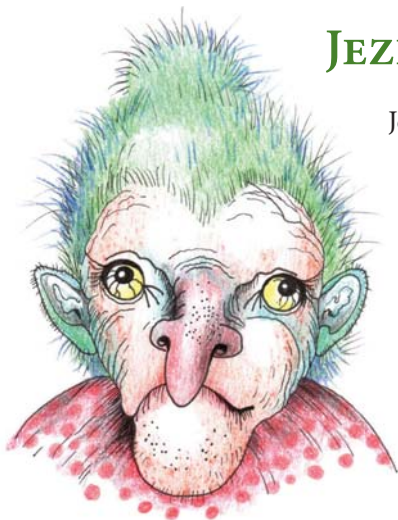
Obecně vzato však nebyl k lidem zvláště přívětivý. V lesích je děsil svým hlasovým projevem – jakýmsi hejkáním. Na svou oběť číhával v noci na kraji lesa nebo u cesty na stromě. Na kolemjdoucího pak zahejkal. Jestli člověk hejkalovo volání opětoval, zle pochodil. Hlasitým voláním ho zavedl hlouběji do lesa nebo mu rovnou skočil na záda a prohnal ho po lese, škrtil ho, vylekal ho k smrti či jej nakonec roztrhal. Člověku mohlo pomoci to, že předem dělal mrtvého, nebo když se mu bez úhony podařilo doběhnout k domu pod střechu či okap nebo k zápraží. Tam už nad ním hejkal ztratil moc.

Hlavním úkolem hejkala bylo střežit les a zvíře i ptáky v něm. Proto byl nebezpečný zejména pytlákům a lidem, kteří se v lese chovali hlasitě a dělali cokoli, co ohrožovalo klid lesa a jeho obyvatel. Nicméně i ostatním lidem dělal různé naschvály.

Ochránit před ním prý také pomohlo, když si člověk přezul boty obráceně nebo obrátil kapsy případně se podíval za sebe mezi nohama. Také se mohl ubránit opáleným koštětem, nebo když měl po ruce chléb.

JEZINKY

Jezinky patřily odedávna ke zlým bytostem slovanských pohádek.

Používala se pro ně i jiná staročeská oslovení, např. jeskyňky, jezenky, jezy.

Patřily mezi divoženky, ale na rozdíl od nich byly úplně zpustlé a ošklivé.

Zůstala jim ženská tvář, avšak měly prasečí tělo a koňské nohy.

Žily v nepřístupných hlubokých lesích.

Měly velmi zlou povahu. Chytaly prý malé děti, které si vykrmovaly v chlívkách a pak je pojídaly.

Lidé, kteří jim v lesích přišli do cesty, uspávali a vylupovali jim oči.

Snadno propadaly hněvu, byly zlostné a nedůtklivé.

Dodnes se označení jezinka používá pro ženy s podobnými charakterovými vlastnostmi.

Kdo doma chová kočky, nemusí se prý jezinek bát, protože kočky nesnášejí.

JEŽIBABA

Toto strašidlo bylo popisováno jako ošklivá stařena s rozcuchanými vlasy, skobovitým nosem, na němž často rostla bradavice. Mívala černé oči, žlutou až hnědou pleť a vrásčitou tvář, dlouhou bradu a zkažené zuby.

Na svém hrbu nosila černého kocoura a na rameni houkající sovu. Nejen vzezřením, ale i svým skřehotavým hlasem působila dost děsivě. Nebyla jenom ošklivá, ale i hrozně nebezpečná. Živila se totiž mimo jiné lidským masem.

JAK SE CHTĚL ČERT ŽENIT

Vítr lomcoval větvemi mohutných stromů, rval jejich listí a prudký liják je srážel zpět k zemi. Po temné obloze se křižovaly blesky a hromy burácely jeden za druhým a ohlušovaly celý kraj.

„*Je tam, jako by se čerti ženili,*“ pronesla Anežka dívajíc se oknem z teplé a útulné světničky. Maminka se pokřižovala a přinesla na stůl teplý čaj.

Čertí svatba to nebyla, ale v pekle byl velký rachot. Řádl totiž samotný pán pekel Lucifer.

„*U sta hromů a milionu blesků! Kam se podívám, všude jen špína a smrad a harampádí. Holoto líná, jak dlouho vám mám tlouct do hlavy, že i v pekle musí být pořádek?!*“

„*Vvvaše urozenosti, tto se nedá stíhat,*“ zakňoural jeden z odvážnějších čertů, který se však jako všichni ostatní krčil v koutě před hněvem svého pána. „*Mmmáme tolik jiné ppráce a povinností...*“

„*A vlastně to ani pořádně neumíme,*“ přidal se další.

„*Uklízet! Na to bychom potřebovali nějakou ženskou,*“ shrnul na závěr jiný čert.

„*Ženskou, ženskou...*“ zabrblal Lucifer a vypadalo to, že se trochu zklidnil.

„*Vždyť ty naše čertice jsou úplně stejné jako vy všichni. Umouněné, rozcuhané, vodu neviděly sto let a podle nich je pořádek jenom pro lidi,*“ pokračoval a zhluboka se nadechl.

„*Ale já už se na to nemůžu dívat! Prostě se s tím něco musí udělat!*“

„*A co kdybychom do pekla donesli nějakou hospodyňku od lidí?*“ přišel s nápadem onen odvážlivec. „*To tak!*“ vykřikl Lucifer. „*Vám nestačilo, jak tu řádila ta... ta Káča?! Dobrovolně k nám žádná spořádaná hospodyně nepůjde. Nebo ano?! Komu z vás se to podařilo? No komu? Jste banda ňoumů a břídlů!*“

„*Vaše urozenosti, my jsme jen obyčejní čerti, ale Vy byste to určitě dokázal,*“ podotkl mazaně jeden z čertů stojící za sloupem.

„*Co?*“ zeptal se nechápavě Lucifer.

„*No přivést do pekla nějakou pěknou, pořádkumilovnou, mladou hospodyni,*“ upřesnil čert.

Lucifer zůstal civět: „*Tak, co teď? Nemůžu couvnout, jsem přece nejlepší z nich.*“

„*Samozřejmě! Bude to pro mě hračka,*“ řekl sebevědomě pán pekel. A všichni si oddychli.

Lucifer se rozhodl jít na to chytře: bude hledat nevěstu a hospodyni v jedné osobě. Věděl, že se ve světě lidí nemůže objevit jen tak ve své podobě. Které děvče by chtělo rohatého ženicha, který smrdí sírou, za sebou táhne dlouhý ocas a na noze má místo boty kopyto. Pořádně se vyparádil, přestrojil se za myslivce, rohy, kopyto a ocas odčaroval. A hurá na námluvy!

Ve vesnické hospodě se chystala tancovačka. Anežka byla nejhezčí děvče z celé vsi. Byla však i hodná a velmi pracovitá. Není divu, že se o ni ucházelo mnoho nápadníků. Také na tancovačce šla z jednoho kola do druhého. Nejvíce se ale kolem ní motal pěkný urostlý myslivce. Všechna děvčata jí záviděla šikovného tanečníka. Ale

Anežce se na něm něco nelíbilo. Cítila se nesvá vždy, když ji držel při tanci v pase a upřeně se díval do jejích očí. Ano! Byly to jeho pronikavé černé oči. Jako by v nich viděla díru do pekla.

Myslivce na nic nečekal a hned další den zašel za maminkou Anežky a řekl si o její ruku.

„*Panímámo, se mnou jí bude dobře. Mám dům, peníze, bude u mě jako v bavlnce,*“ sliboval čert.

Ale panímáma byla na rozpacích. „*Milý chlapče, vždyť tě ani neznáme a vůbec nevím, jestli se Anežka chce vdávat.*“

„*Kdepak, maminko, já si chci ještě užívat s děvčaty svobody a ne se starat o muže,*“ odvětila Anežka.

Ale čert se nenechal jen tak odbýt. Sliboval hory doly, že pro ni udělá všecičko na světě.

„*Víš ty co, myslivče, vezmu si tě tedy. Ale musíš mi, dřív než kohout pozítří zakokrhá, postavit támhle na kopci vodní mlýn. Pak se stanu tvojí ženou a půjdu s tebou, kam budeš chtít.*“

Mile se na myslivce usmála a pomyslela si: „*To bys musel, být, hochu, kouzelník, abys to stihl a aby ti voda na mlýn tekla do kopce!*“ Anežka ovšem nevěděla, že to je čert a že kouzla zná.

HÁDANKY

Dneska si dám k obědu
dvě princezny na medu.
Zapiju je vodou z řeky,
pantáta král pukne vzteky.
(*Drak*)

Ocas, rohy, kozí nohy,
ke zlým skutkům mám já vlohy!
Rohy a kopyta mi sluší,
prodej mi svou hříšnou duši!
(*Čert*)

Dlouhé vousy a čapka do špičky,
maličká ouška, nožky i ručičky.
V malé chaloupce sedm nás bydlí,
sedm je postýlek, stolků i židlí.
(*Trpaslík*)

Nejsem žádná krasavice,
na nose mám bradavice.
Straším mámy, straším děti,
skvěle létám na koštěti.
(*Čarodějnice*)

Ani bazén, ani kyblík,
můj domov je chladný rybník!
Kamarádky rybičky
lákají mi dušičky.
(*Vodník*)

Já jsem letec, a když mohu,
vyletím si na oblohu,
vysoko až do oblak.
Hádej, kdo jsem ?
Přece
(*Drak*)

HÁDANKY MARTINY LIŠKOVÉ

Kdopak pustil do síňky
neposlušné jeskyňky?
Prý jen ohřát prstíček.
Kdopak to byl?
Smolíček!

Sedm krků a dvě křídla,
sedm tlam chce spoustu jídla.
Chrlí oheň, dýmu mrak,
je to sedmihlavý *drak*.

Kdo to tady tančí asi?
Bílé šaty, dlouhé vlasy
zlaté jako třezalka.
Je to *víla* Amálka.

V rákosinách u rybníčku
líčí hrnek na dušičku.
Ze šosu mu voda stříká,
dejte pozor na *vodníka!*

Kdopak asi v domku bydlí?
U stolečku sedm židlí,
sedm hrnků na polici.
Kdo tu bydlí?
Trpaslíci.

HÁDEJ, KDO JSEM

Motivace říkankou:

„Zamysli se, přemýšlej,
hádanku nám, Petko, (Marci, Milane...) dej!“

Dospělý a posléze i děti vymýšlejí hádanky vztahující se k pohádkovým strašidlům formou popisu, např.:

- Mohu žít na souši, ale nesmí mi uschnout šos. (vodník)
 - Největší pochoutkou jsou pro mě princezny. (drak)
 - Když jsi v lese, nekřič, nebo ti skočím na záda. (hejkal)
 - Mým dopravním prostředkem je koště. (ježibaba)
 - Maminko, nevolej mě o poledni, nebo ti seberu dítě. (polednice)
- apod.

VODNÍCI A RYBIČKY

Motivace říkankou:

„Já jsem malý vodníček,
kolik chytinu rybiček?
Jedna, dvě, tři, čtyři, pět,
mám vás, rybky, hned!“

Jedno dítě – vodník spí uprostřed místnosti, ostatní děti – rybičky pomalu vyplouvají z určeného místa. Vodník se začíná probouzet – učitelka říká říkanku. Vodník chytá rybičky, které se snaží rychle odpoutat zpět do svého domku. Chycené děti vodník začaruje také na vodníky a ti mu pomáhají s chytáním zbylých rybek. Vítězí, kdo nebyl chycen.

ZTRACENÝ VODNÍČEK

Pomůcky: zvoneček, maska na spaní nebo šátek na oči

Motivace: Vodníček se ztratil v kalné vodě. Doma s ním bydlí sumec, který zvoní na zvoneček, aby vodníček našel cestu domů.

Jedno dítě má zakryté oči, je vodník. Jiné dítě má roli sumce, drží zvoneček a cinká. Vodník po sluchu hledá cestu domů.

NA HASTRMANA

Pomocí rozpočítadla nebo domluvou se vybere hastrman a rýhou v zemi se mu vymezí „rybník“.

Ostatní hráči se ho ptají:

„Hastrmánku, můžeme prát plénky?“

Hastrman:

„Můžete, jenom mi rybky neplašte.“

Hráči vstoupí do „rybníka“ a začnou prát:

„Peru, peru plénky u zlaté studénky.

Až ty plénky vyperu, všechny rybky vyženu:
šo, šo, šo, rybičky!“

Hastrman se snaží někoho v „rybníku“ chytit, ten potom převezme jeho roli.

NA VODNÍ VÍLU

Motivace: Vodní víly se staraly o potoky, řeky, studánky. Byly to převážně hodné bytosti. Existovaly však i takové, které škodily a například nedovolovaly pít vodu z jejich studánek.

Pomůcky: obruč (švihadlo, stuha apod.), kousky modrého krepového papíru, věneček pro vílu

Pomocí obruče nebo stuhy se vyznačí kruh – „studánka“, ve které bude „voda“ – modré proužky krepového papíru. Určené dítě je „víla“, má na hlavě věneček a chrání si svou „studánku“. Obchází kolem ní. Děti využívají momentu, kdy je k nim otočená zády, a snaží se ze studánky sebrat jeden modrý proužek. Pokud někoho „víla“ chytí, vypadne ze hry. Nakonec si děti spočítají, kolikrát se jim po-

dařilo ze „studánky napít“ – kolik mají modrých proužků. „Víla“ si spočítá chyčené děti.

DUŠE LESNÍ PANNY

Motivace: Vyprávělo se, že duše lesní panny byla spoutaná se životem nějakého stromu. Byl-li tento strom podřátý, spolu s ním prý zahynula i lesní panna.

Pomůcky: měkký papír (např. náčrtník), křída nebo uhel

Na vycházce v přírodě si každé dítě vybere jeden strom. Ten si osahá, zkusí ho obejmout. Pak přiloží papír na kmen a lehce přejeďe povrch kmene uhlem nebo křídou (výtvarná technika frotáž). Zabarvený papír stále ještě přiložený na kůře rozmaže prstem. Nakonec zakomponuje obličej lesní víly.

SUDIČKY

SUDIČKY HLEDAJÍ CESTU KE KOLÉBCE

Motivace: u lesa stojí chaloupka, ve které se narodilo děťátko. Sudičky mu chtějí něco pěkného popřát do života, ale do lesa se snesla mlha. Sudičky nic nevidí, ale slyší děťátko plakat.

Pomůcky: různé druhy předmětů, které vydávají odlišné zvuky, masky na spaní (šátky), plachetky

Tři děti jsou „sudičky“, mají zakryté oči a přes hlavu bílou plachtu. Po herně jsou rozmístěny ostatní děti, které mají v ruce předměty vydávající různé zvuky. Dopředu se určí, který zvuk bude představovat dětský pláč. Úkolem „sudiček“ je v množství zvuků rozpoznat ten pravý a dojít až ke „kolébce“.

Obměna: Hru může hrát i více sudiček (např. tři trojice) s tím, že každá trojice bude současně hledat jiný druh zvuku.

KUDIBAL Z PEŘÍ

Pomůcky: peříčka (bílé, šedé, černé), plastová kávová lžička, černá tenká stužka, pohyblivé plastové oči, kousek červeného a oranžového chlupatého drátku, tavná pistole, štětec, univerzální černá barva na různé povrchy

Bílou plastovou lžičku nabarvíme na černo. Peříčka svážeme k sobě černou stužkou a přilepíme ke lžičce. Z oranžového drátku vytvarujeme rohy a přilepíme je. Zrovna tak uděláme červený nos a plastové oči.

DUCH

DUCH

Pomůcky: polystyrenová kulička, černý fix, svíčka na baterii, řidší zdravotnický mul, dvě vatové tyčinky, tavná pistole

Fixem nakreslíme na polystyrenovou kuličku strašidelný obličej. Na spodní straně v místě krku uděláme díru. Na špičku svíčky dáme lepidlo z tavné pistole a kuličku na ni přilepíme. Z vatových tyčinek odstříháme jeden konec a přilepíme je jako ruce pod hlavičku k svíčke. Ustříháme dva pruhy mulu, uprostřed prostříháme malou díрку a provlečeme přes hlavu figurky. Pak překryjeme mulem ruce. Pod rukama nitkou spodní díl mulu svážeme, druhý díl zůstane volný. Svíčka zůstane mulem zakrytá.

DUCHOVÉ ZE SÁČKŮ

Pomůcky: papírové sáčky, zbytky měkkého papíru, černý a bílý papír, lepidlo

Nejdříve na menších papírových sáčcích uděláme obličej. Jednotlivé detaily jsou vystříženy z černého a bílého papíru a nalepeny. Potom je vypeme měkkým papírem a „hrdlo“ zmáčkneme.

KAMARÁDI DUCHOVÉ

Pomůcky: měkký bílý papír, tvrdý bílý výkres, černý fix, barevný tvrdý výkres na podložku, nůžky, tavná pistole, případně špejle

Z měkkého bílého papíru ustříháme čtyři (pro každého ducha dva kusy) pruhy o šířce asi 2,5–3 cm a délce asi 40 cm (pruhy mohou být napojené slepením). Z těchto pruhů budeme tvořit těla duchů metodou skládání. Jeden pruh položíme vodorovně, druhý kolmo k němu tak, aby se na levé straně dvěma konci dotýkaly. Tyto konce k sobě přilepíme. Pak začneme jednotlivé pruhy přes sebe střídavě překládat v bodě, kde jsou slepeny. Vodorovný směrem doleva, kolmý směrem dolů a pak vodo-

rovňý doprava a kolmý zase nahoru. Tímto způsobem se tvoří „spojená harmonika“, na samém konci oba pruhy zase slepíme, aby se nerozvinuly. Z tvrdého výkresu vystříháme tvary hlavy, na ni nakreslíme detaily, a ruce a přilepíme je k tělu. Oba hotové duchy přilepíme na tvrdý barevný papír, aby je bylo možné postavit. Pokud se je nepodaří postavit, můžeme je podepřít kouskem špejle, kterou přilepíme k tělu a kolmo k podložce.